

NAGY ISTVÁN

HARMINC ÉV MÚLTÁN IS

Harminc évvel ezelőtt, 1942 júniusában kaptam Kodálytól a levelet, amelyből idézek néhány bekezdést, mert megállapításai ma is időszerűek és meggondolkoztatóak.

Bpést jún. 18.

Kedves Nagy!

Köszönöm a gazdag és kedves küldeményt, javíthatatlan optimizmusom mindig azt súgja, ha ilyen csoportokat látok, csak ez formálja a jövőt és mire ezek felnőnek, nem lesz alkalom olyan panaszokra, amikkel levele bővelkedik. [...]

Engem az nyugtalanít most, hogyan lehetne a k-i tanítók tudását fokozni; egy ismeretlen kéz küldte kritikában az első É. Ifj.* résztvevőinek elég alacsony színvonalát állapítják meg. Nem volna mód karvezetési tanfolyamot tartani nekik a nyáron?

A másik, ami érdekel, szeretnék részletes beszámolót az É[nekeljünk] Tisztán-nal szerzett tapasztalataikról. Én ezt egyre fontosabb kérdésnek tartom. Legjobb karaink hamisan énekelnek [...], ezt a kérdést napirenden kell tartani míg megnyílnak a fülek és megtisztulnak a harmóniák.

Harmadik a szolmizálás. Ha van még ott kételkedő vagy ellenző, döntő kísérletnek ajánlom: egy dallamot szövé[egg]el vagy betűnévvel elénekeltetni, ha nem tiszta, utána rögtön szolmizálva: sokkal tisztább lesz, sokszor tapasztaltam. [...]

Üdvözzetel Kodály Z.

A levél első soraiban említett küldemény műsorokból, iskolai énekkarokról készült fényképekből állott.

Panaszaim egyrészt arra vonatkoztak, amint az az utolsó idézett bekezdésből kitűnik, hogy még mindig vannak, akik kételkednek a (relatív) szolmizálás előnyeiben, sőt ellenzik a tanítását; másrészt azokra a nehézségekre, akadályokra, amelyekkel lépten-nyomon küszködni kellett kitérő céljaim megvalósításáért. Többek között kórusaink repertoárjában szerettem volna értékesebb műveket látni. Panaszkodtam, mert nagyon lassúnak véltem ezen a téren a haladás tempóját. Ugyanis már nyolc éve azon fáradoztam, hogy karvezetőink a középszerű vagy művészi szempontból értéktelen „dalárda”-stílusú fércmunkák helyett a kimeríthetetlen gazdagságú egyetemes kórusirodalom mesterműveit tűzzék műsorra, és annyi év után is csak alig néhány énekeltetett ezekből.

Azóta három évtized telt el. Nemcsak azok a „csoportok” nőttek föl. Ma is ugyanaz a három kérdés nyugtalanítja azokat, akik azt szeretnék elérni, amit annak idején Kodály: „legyen a zene mindenkié!”

Ma is vannak zenetanáraink, akik hittel, munkakedvvel és fiatalos lendülettel küzdenek a célért. Elsősorban nekik szeretném elmondani fiatalkori terveimet, kísérletezéseimet, tévedéseimet és később szerzett tapasztalataimat, remélve, hogy talán fölösleges kitérők nélkül több eredményt érnek majd el.

* Eneklő Ifjúság — iskolai énekkarok közös hangversenyeinek gyűjtőneve.

Ezerkilencszázharmincnyolcban kezdtem meg zenetanári működésemet Marosvásárhelyen. Akkor kerültem haza a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskoláról, ahol hat éven át Kodály és Bartók zenéjén kívül az akkori legújabb zenei irányzatokat is megismertem. Ezt főként egykori tanáromnak, a modern hegedűpedagógusnak, Waldbauer Imrénék köszönhettem. Köztudomású, hogy a Waldbauer—Kerpely vonósnégyes mutatta be akkoriban a világ nagy centrumaiban az új zene reprezentatív kamaraműveit. Hangversenyeiken kívül nem egy alkalommal próbákat is meghallgathattam. E próbák izgalmas újdonságai és Waldbauernek a jövő zenéjére vonatkozó fejtegetései új távlatokat tártak elem. Egészen más zene volt ez, mint amit a főiskola tanterve előírt. Türelmetlenül vártam, hogy tanulmányaimat befejezve ezen az új, számomra félig-meddig ismeretlen úton elindulhassak. Hittem abban, hogy egy-két évtizeden belül a sokirányú kísérletezések alapján kialakul a huszadik század új, egységes zenei nyelve. Két irányzatot tartottam lehetségesnek, minthogy mindkettőt nagy zeneszerzők neve fémjelizte.

Az egyik az úgynevezett *negyedhangrendszer* volt, amelyet az emberi hallás fejlődési iránya indokolt. Már Bartók partitúráiban is itt-ott megjelent a negyed hangköz. E hangrendszer elsajátítására pár évig rendszeresen gyakoroltam Alois Hába hegedű-kompozícióit. Végül, sok fáradtságos munka után abbahagytam, mert rájöttem, hogy belátható időn belül az országban nem akad még három zenesz, akivel egy negyedhangrendszerben komponált vonósnégyest megszólaltathatnék, hogy legalább együttes hangzását megismerhessük. (Tudtommal ma sincs ilyen együttes.)

A másik zenei irányzat, a *dodekafónia* jövőjében is bízhattam, mert kiváló zeneszerzők, Schönberg, Webern, Alban Berg képviselték. Bartók *II. hegedűverse* nének első tétele is majdnem teljes egészében dodekafon zene.

Hogy végül is milyen lesz századunk zenei nyelve, azt nem tudhattam, de biztos voltam, hogy az nem a dúr—moll-rendszerre épül.

A jövő tanítóit, karnagyait a jövő zenéjére is elő kell készíteni. A kottaolvasás tanítására az akkor használatos tonális (dúr—moll-) módszereket erre nem találtam alkalmasnak. A célom az volt, hogy tanítványaim hangnemektől függetlenül bármilyen hangközt biztosan eltaláljanak, és dodekafon témákat is tudjanak „lapról” olvasni, ezért ennek megfelelő módszert kerestem és kísérleteztem ki.

Néhány év eltelte után az elért eredmények alapján úgy véltem, hogy a legjobb úton járok. És akkor arról értesültem, hogy Kodály a kottaolvasás tanítására olyan módszert — relatív szolmizálást — javasol, amely az enyémmel homlok-egyenest ellenkezik. Tonalitáson, a hangnem fokainak egymáshoz való viszonyának beidegzésén alapul, míg az enyém az atonalitáson.

Kodályt már jóval előbb ismertem; többször kértem zenei kérdésekben tanácsát, véleményét és műveinek interpretálására vonatkozó útmutatásait. Az említett cél érdekében kifejlesztett módszerem védelmére és a relatív szolmizálás általam vélt hátrányainak, tanítási nehézségeinek bizonyítására felkészülve mentem el Kodályhoz. Tízegynéhány pontba szedett érveimet, aggályaimat írásból olvastam föl. Türelmesen végighallgatta, majd ugyanabban a sorrendben választott. Legutolsó kérdésesen ez volt: „Hogyan tudja majd egy gyermek Bartók *Kánonját* relatív szolmizálással elolvasni, hogyan állapítja meg a *do* helyét, amikor mi, zenetanárok sem tudjuk tulajdonképpen, milyen hangnemben írta szerzője a művet?”

Kodály ezt válaszolta: „Ádám Jenőnek is ugyanezek voltak a kifogásai, s mintha összebeszéltek volna, még a példa is ugyanaz. Csakhogy a szolmizálás csupán mankó, amelynek segítségével a gyermek megtanul járni; később eldobhatja, és amikor már Bartók *Kánonj*áig eljut, nincs szüksége rá. De ezt a művet így is

„Viersen város ifjúsági zeneiskolájában a következő állandó tanári helyek tölthetők be 1969. szeptember 1-én, a következő szakokon:

Zongoraalaptanulmányok [...] Konzervatóriumi vagy főiskolai végzettség szükséges.

Az alaptanulmányokhoz kívánatos a »Kodály-módszer« ismerete.

Valójában nem is olyan nehéz a kottaolvasás, mint ahogyan sokan vélik. Egyszerűbb, mint a betűolvasás, mert az ábécé 38 betűje helyett csupán 7, illetve 12 hangot kell megtanulni. A mai nyolcosztályos iskolában kis hozzáértéssel, egyszerűen meg lehetne tanítani majdnem minden gyermeknek. Legalábbis olyan mértékben, hogy az énekkari szövegeket kottából énekeljék. Ez az alapja a kóruskultúrának, a fejlődés lehetőségének.

*

Az idézett levélrészlethez fűznék még néhány megjegyzést. Az „ismeretlen kéz küldte kritika“ egy kolozsvári újságban jelent meg, és az *Éneklő Ifjúság* első hangversenyéről számolt be, melyen túlnyomó részben falusi elemi iskolák énekkarai szerepeltek. Olyan zenész bírálata volt, aki a karvezetéshez nem értett: fogalma sem volt arról az áldozatról, amit annak idején a tanítók hoztak kóruskultúránkért. Igaz, hogy voltak gyenge karvezetők is, de a kritika túl szigorú, gúnyos hangja sok jószándékú tanítónak örökre elvette a kedvét a fáradságos kórustanítástól.

A levél következő bekezdésében Kodály *Énekeljünk tisztán* című füzetéről van szó. 1941-ben, amikor megjelent, száz darabot adott át nekem Kodály, hogy próbáljam ki, és az eredményről számoljak be.

Tanév elejétől kezdve a kolozsvári tanítóképző egyik osztályában rendszeresen énekeltettem e gyakorlatokat, más osztályokban viszont nem, hogy a különbséget ellenőrizhessem, és a tanév végén összehasonlítás alapján írhattam meg tapasztalataimat. Ezt sürgette Kodály.

Az utolsó sorokban ajánlott döntő kísérletet számtalanszor elvégeztük, legutoljára 1961-ben a kolozsvári zenekonzervatórium pedagógia szakának első évén, amikor a hivatalos tanterv szerint ismét az abszolút szolmizálás alapján tanultak a növendékek. Bartók *Element a madárka* című kórusművével készültek az évfolyam hallgatói, melynek néhány üteme elég nehéz intonálási feladat. A diákok hamisan énekeltek. Ők is tudták ezt, és panaszkodtak, hogy hiába próbálják, nem sikerül tisztán intonálniuk. Minthogy ők még ismerték az előző évekből a relatív szolmizálást, ezzel a módszerrel énekeltettem el velük újra a művet.

Már az első összeénekléskor tisztán csengett.

„A relatív szolmizálással kapcsolatban írta Kodály 1942-ben: „Ha van még ott kételkedő vagy ellenző...“ Hát bizony volt, ma is van, s úgy hiszem, lesz később is, máskor is. Ez már így van — válaszolnám most a Kodály levelére. E sorok írása közben a Pioneer—10 űrhajó óránként 21 800 kilométeres sebességgel száguld a Jupiter felé. Sajnos, a zenei fejlődés és általában a nevelés lassabban halad. Nekünk több a fékezőrakétánk, és „segítségükkel“ tudunk mi lebegni, helyben topogni is. Mert tegyük fel végre köntörfalazás nélkül a kérdést: nem helyben-topogás-e az, hogy ma, amikor Japántól Amerikáig népszerűsítik, tanítják vagy elvetik, de számon tartják, ismerik a szóban forgó módszert, a mi tantervünk tudomást sem vesz róla, holott e módszernek nálunk már van múltja és annak idején jelentős eredményekre is vezetett?

Engedtessek meg, hogy a „fékezőrakétákkal“ kapcsolatban ismertessek egy részletet Kodály Zoltánnak Lutz Besch-sel, a hamburgi rádió zenei munkatársával 1964-ben folytatott beszélgetéséből*:

L. B.: ...ez mindig is így volt, hogy az új jelenségeket nem fogadták el.

K. Z.: Ez nem igaz.

L. B.: De azért Beethovent az utolsó művei miatt mégiscsak bolondnak tartották...

K. Z.: Kik tartották bolondnak? A szakmabeliek.

L. B.: A kritikusok.

K. Z.: De nem a közönség. A szakmabeli zenészek a foglyai leginkább a megtanult és hagyományossá vált dolgoknak; annyira, hogy képtelenek megszabadulni tőlük... Amit egyszer megtanultak, azt tekintik örökérvényűnek, ezért aztán nem is jutnak tovább...

Fiatalkori tévedésem volt azt hinni, hogy pár évtized alatt megváltozik a zenei nyelvezet, fölszámoljuk a zenei analfabetizmust, és kottából éneklő kórusaink lesznek garmadával. Naiv voltam, és sok időmet, energiámat vesztegettem el fölöslegesen; az viszont a vigaszom, hogy a korszerűségért, az újért és a haladásért dolgoztam, s nem tartoztam a Kodály említette maradi zenészek közé, akik minden újításnak a kerékkötői. Szerencsére ezek kisebbségben vannak, s az új meg új zenészgenerációk előbb-utóbb mindig utat törnek a haladásnak.

*

Ma is hiszem, hogy negyven évvel ezelőtt tulajdonképpen csak a fejlődés időtartamában tévedtem. De hát saját tévedéseit az ember nagyon könnyen megmagyarázza vagy kimagyarázza, de mindenképpen menteni akarja. És megnyugszik, ha igazolására a legnagyobb nevekre hivatkozhatik. Szinte jól esik velük együtt tévedni.

Tévedésem 1934-ben: a zenei analfabetizmust tíz-húsz éven belül felszámoljuk, és kottából éneklő kórusaink lesznek.

Kodály — idézett levelében — 1942-ben írja: „mire ezek felnőnek...“ Tehát még két-három évtized!

A dodekafóniát és a negyedhangrendszert illetőleg 1961-ben olvastam: „Bartók szerint »a tizenkét hang mindegyikének szabad és egyenlő kezelésével a kifejezés lehetőségei egyelőre még beláthatatlan mértékben gyarapszanak... Ez az új eljárás felmérhetetlen új lehetőségeket tartogat. A félhangtávolság (talán végtelen?) továbbosztásának ideje mindenképpen eljön majd, ha nem is napjainkban, hanem évtizedek vagy évszázadok múlva.«***

Ma sokkal izgalmasabbak a zenei útkeresések, kísérletezések világszerte, mint a század elején. Az új zene nyelvezete a szocializmus embere világszemléletének, érzelmi világának kifejezésére most van születőben. Ha ezt nem ismerjük, lemaradunk. Egy-két havi folyóiratunk, irodalmi hetilapunk alkalmi zenei tárgyú száma erre vajmi kevés. Csak akkor lehet „a zene mindenkié“, ha elsősorban zenei nevelőink tájékozottak korunk zenei áramlatairól, eseményeiről, és tudják, mi a feladatuk. A kérdést néhány tanáccsal megoldani nem lehet. Mégis indításul csak a Kodály és tanítványai kidolgozta módszert javasolhatom, mert ma, harminc év múltán sem tudok jobbat. Míg azonban egy emberöltővel ezelőtt kevesen voltunk, akik ezt vallottuk, ma — ismétlem — szerte a világon számos tanár, diák, zeneiskola sikeresen alkalmazza ezt a módszert, s úgy vélem, itt az ideje annak, hogy a mi zeneoktatásunk se zárkózzék el előle.

* Kodály Zoltán: Utam a zenéhez. Ut beszélgetés Lutz Besch-sel. Zeneműkiadó. Budapest, 1969.

** Kókai Rezső—Fábián Imre: Századunk zenéje. Budapest, 1961.